

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПІДКУПУ ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

ГУРІН Дмитро Юрійович - здобувач наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» кафедри кримінального права і криминології Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0008-4345-1377>

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.51>

У статті здійснено аналіз обов'язкових і факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-4 Кримінального кодексу України. Суб'єктивна сторона є однією з ключових характеристик складу кримінального правопорушення, що відображає психічне ставлення на рівні свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона здійснює, та його наслідків. Аргументовано, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони підкупу особи, яка надає публічні послуги, є вина, а мотив, мета та емоційний стан є факультативними ознаками. Визначено, що суб'єктивна сторона підкупу особи, яка надає публічні послуги, характеризується виною у формі прямого умислу. При підкупу особи, яка надає публічні послуги прямим умислом охоплюється: усвідомлення, що своїми діями особа створює нові обставини, під впливом яких інші особи можуть вчинити давання чи одержання неправомірної вигоди; передбачення можливості вчинення цих кримінальних правопорушень; бажання щоб такі кримінальні правопорушення були вчинені. Науково доведено, що інтелектуальний момент прямого умислу підкупу особи, яка надає публічні послуги, полягає в усвідомленні того, що вони одержують саме неправомірну вигоду. Вольовий момент полягає в бажанні одержати незаконну винагороду чи незаконно користуватися послугами майнового чи немайнового характеру.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, вина, умисел, підкуп, публічні послуги, корупція.

Актуальність дослідження

Повномасштабна війна росії проти України змінила звичний режим українського державотворення, поставила загрозу незалежності нашої країни. Це змінило формат діяльності певних органів влади та інших осіб, які надають публічні послуги, які вимушені адаптуватися під особливості воєнного стану та постійних ризиків для життя під час роботи. Однак наполеглива праця дала певні результати і в червні 2023 року Україну визнано кандидатом на повноправне членство в Європейському Союзі (далі – ЄС). Поряд з цим до української держави було обставлено низку вимог, які необхідно виконати для набуття членство в ЄС. Однією з таких вимог стало зниження рівня корупції серед органів державних влади та інших осіб, які надають публічні послуги.

Як визнано українськими вченими та іншими дослідниками, корупція – одне з найнебезпечніших соціально-правових явищ, що заважає розвитку правової, економічної, політичної та інших сфер суспільного життя у будь-якій державі. Високий рівень корупції породжує недовіру громадян до органів державної влади та уповноважених осіб, які виконують функції держави або місцевого самоврядування. Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сучасному етапі розвитку держави. Одним із важливих аспектів державної правової політики в Україні є закінчення реформування системи запобігання та протидії корупції. Досягнення

успіху в цьому процесі є передумовою для формування в суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян [14, с. 403].

Одним із ключових аспектів протидії корупції в Україні загалом є встановлення кримінальної відповідальності за підкуп службових осіб та осіб, які надають публічні послуги як найвищої міри відповідальності. Саме тому в нашій державі передбачено відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги, що передбачена ст. 368-4 КК України. Проте, з 2011 року до цієї статті було внесено низку змін, зокрема Законами України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [6], від 18 квітня 2013 року № 221-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [8]; від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [5], від 12 лютого 2015 року № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [7], від 10 листопада 2015 року № 770-VIII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» [11], від 2 червня 2016 року № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [13], від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [9], від 23 серпня 2023 року № 3342-IX «Про внесення змін

до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [12], від 9 жовтня 2024 року № 4009-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» [10].

Попри низку змін, нині виникають питання щодо ознак суб'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення.

Метою дослідження є аналіз обов'язкових і факультативних, а також вольових та інтелектуальних ознак суб'єктивної сторони підкупу особи, яка надає публічні послуги.

Стан дослідження

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики підкупу особи, яка надає публічні послуги, частково були розглянуті в контексті кримінально-правового аналізу кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Зокрема, дослідження в цьому напрямі знайшли відображення в роботах таких науковців, як П. П. Андрушко, О. В. Кришевич, А. В. Савченко, З. А. Загиней-Заболотенко, М. І. Хавронюк, О. Д. Ярошенко та інші вчені. Проте ґрунтовні наукові дослідження, спрямовані на всеосяжний кримінально-правовий аналіз підкупу осіб, які надають публічні послуги, залишаються донині недостатньо розробленими.

Виклад основного матеріалу

Суб'єктивна сторона є однією з ключових характеристик складу кримінального правопорушення, що відображає психічне ставлення на рівні свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона здійснює, та його наслідків. Основу суб'єктивної сторони становлять певні юридичні ознаки. У складі кримінального правопорушення суб'єктивна сторона визначається такими елементами, як вина, мотив, мета та емоційний стан. Виною є психічне ставлення

особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України) [4]. При цьому вина є обов'язковою складовою, яка не тільки підтверджує наявність суб'єктивної сторони, а й значною мірою визначає її зміст. Натомість мотив, мета та емоційний стан мають факультативний характер. Варто підкреслити, що відсутність вини означає відсутність суб'єктивної сторони, а отже унеможлиблює існування складу кримінального правопорушення як такого.

Усі зазначені аспекти одночасно відображають внутрішнє ставлення особи до здійснюваного нею діяння. Однак, справжню юридичну значущість мають лише ті з них, які прямо передбачені диспозицією конкретної кримінально-правової норми або логічно випливають із її змісту. Варто підкреслити, що вина являється обов'язковою складовою будь-якого кримінального правопорушення. Це чітко зазначено у визначенні поняття «кримінальне правопорушення», яке трактується як передбачене кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 КК України) [4]).

Стаття 62 Конституції України визначає, що особа вважається невинною у скоєнні злочину та не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, доки її вина не буде доведена відповідно до закону і підтверджена обвинувальним вироком суду [3]. Це положення Конституції одночасно втілює принцип презумпції невинуватості, який є однією з ключових засад демократичного правосуддя.

Натомість мотив, мета та емоційний стан не мають істотного значення для кримінально-правової характеристики підкупу особи, яка надає публічні послуги.

Відповідно до ч. 1 ст. 368-4 КК України, пропозиція чи обіцянка аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, спеціаліста, арбітражного керуючого, приватно-

го виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи – караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк [4].

Тоді як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання аудитором, нотаріусом, приватним виконавцем, експертом, спеціалістом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром під час розгляду колективних трудових спорів неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи – караються штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк від одного до двох років, або пробачінням наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [4].

З огляду на зміст зазначених норм, можна стверджувати, що конкретно не вказано на форму вини. На нашу думку, вина при підкупу особи, яка надає публічні послуги може виражатися тільки в умисній формі. Такий висновок випливає, по-перше, із самої кримінально-правової норми, яка визначає підкуп як свідоме створення обставин та умов, що зумовлюють підкуп особи, яка надає публічні послуги. Тому неможливо

увияти собі підкуп особи, яка надає публічні послуги, що вчиняється з необережності. Таким чином, обґрунтовується, що підкуп особи, яка надає публічні послуги характеризується умисною формою вини. Більше того, бажання особи досягти кримінально протиправного результату (викрити того хто дав чи отримав неправомірну вигоду), тобто бажання настання суспільно небезпечних наслідків свідчить не просто про умисну форму вини, а конкретизує, що тут має місце саме прямий умисел. Адже останній наявний, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки та бажала їх настання (ст. 24 КК України) [4].

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією серед осіб, що займають державні посади, демонструє ключові аспекти, які визначають суб'єктивну сторону складу корупційних кримінальних правопорушень. Вона характеризується наявністю умислу, а також чітко вираженою корисливою метою. Особливо на це вказує ст. 20 Конвенції ООН проти корупції, де зазначено, що подібні діяння вважаються кримінально караними лише у випадку їх навмисного вчинення, що прямо підтверджує умисний характер таких дій. Втім, положення Конвенції передбачають глибше трактування даного аспекту. Наприклад, у ст. 8 Конвенції зазначено, що демонстрація прямого наміру зі сторони обвинуваченого не є обов'язковою умовою для кваліфікації злочину як умисного. Натомість ознаки умислу можуть бути доведені шляхом аналізу об'єктивних і фактичних обставин справи, як це передбачено у статті 28 Конвенції. Таким чином, судові органи мають право використовувати весь спектр доказів і контекстуальних факторів для встановлення наявності умислу. Практичними прикладами, які дозволяють суду або слідчим органам дійти висновку про навмисний характер дій посадової особи, можуть бути значні фінансові перекази від фізичних чи юридичних осіб, із якими державний службовець не має офіційних чи професійних стосунків. Додатковими індикаторами корупційної діяльності виступають необґрун-

товані фінансові витрати або систематичне використання елітних активів, джерело походження яких не погоджено з офіційними доходами особи. Такі фактори можуть створити переконливу картину умисних корупційних дій з боку суб'єкта кримінального правопорушення та слугувати ключовими компонентами доказової бази для судового розгляду [15, с. 14].

Як зазначає О. С. Бондаренко з цього приводу, суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, пов'язаних із підкупом, характеризується тільки прямим умислом, тобто особи, яких підкупають усвідомлюють суспільну небезпеку та протиправність своїх дій у незаконному одержанні грошей, цінних паперів чи іншого майна, користування послугами майнового характеру з метою впливу на результати своєї професійної діяльності. В інтелектуальний елемент умислу вказаних осіб входить усвідомлення того, що вони одержують саме неправомірну вигоду. Очевидно, зазначається у спеціальній літературі, вольовий елемент характеризується бажанням одержати незаконну винагороду чи незаконно користуватися послугами майнового характеру. У випадку відсутності якої небудь із вказаних обставин, кваліфікація за відповідними статтями КК України виключається [1, с. 13–14].

До характеристики інтелектуального моменту пасивного підкупу слід віднести також знання спеціальним суб'єктом тієї обставини, що особа, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірної вигоди, розуміє, що передає неправомірну вигоду саме спеціальному суб'єктові за поведінку, обумовлену його статусом. Якщо ж спеціальний суб'єкт вводить суб'єкта надання відповідних вигод в оману щодо їх дійсного призначення, наприклад, приймає гроші під виглядом оплати послуг організації чи під виглядом штрафу, то такі дії кваліфікуються не як пасивний підкуп, а як злочин проти власності – шахрайство.

Що стосується законодавчого опису ознак умисної форми вини у складі одержання неправомірної вигоди, то, як зазначає І. Б. Газдайка-Василишин, в наш час немає гострої необхідності у додатковій характеристиці інтелектуального і вольо-

вого моментів прямого умислу. Як у науковій, так і у навчальній літературі достатньо часто висловлюється твердження про те, що обов'язковою ознакою для кваліфікації пасивного підкупу як злочину виступає корисливий мотив і що підкуп у цілому – корисливе кримінальне правопорушення. При цьому відсутність вказівки на мотив та мету як на конститутивні ознаки складу кримінального правопорушення не є перепорою для того, щоб вважати одержання неправомірної вигоди таким діянням, що вчиняється з корисливих спонукань. У теорії кримінального права корисливий мотив кримінального правопорушення розуміють як внутрішнє спонукання суб'єкта кримінального правопорушення задовольнити особисті потреби матеріального характеру; корислива мета – це спрямованість діяння суб'єкта злочину на збагачення, одержання майнової вигоди для себе чи для інших [2, с. 180].

Аналіз караності кримінальних правопорушень, пов'язаних з підкупом, дає змогу дійти висновку, що Підкуп особи, яка надає публічні послуги не є корисливим кримінальним правопорушенням, а отже, мотив, мета та емоційний стан є факультативними ознаками цього кримінального правопорушення.

Висновки

Суб'єктивна сторона підкупу особи, яка надає публічні послуги, визначається наявністю вини, що проявляється у формі прямого умислу. Цей вид умислу в даному контексті супроводжується усвідомленням індивідом того, що його дії спричиняють створення нових умов чи обставин, які в перспективі можуть схилити інших осіб до прийняття чи надання неправомірної вигоди. Таке усвідомлення включає розуміння причинно-наслідкових зв'язків між власними діями та можливими наслідками. Умисел також охоплює передбачення потенційної можливості скоєння подібних протиправних діянь іншими особами і, що важливо, включає бажання, спрямоване на те, щоб ці кримінальні правопорушення дійсно були вчинені. Увага зосереджується саме на внутрішньому намірі, який стимулює відповід-

ні дії чи бездіяльність, що можуть призвести до правопорушення такого характеру.

Аргументовано, що інтелектуальний момент прямого умислу підкупу особи, яка надає публічні послуги, полягає в усвідомленні того, що вони одержують саме неправомірну вигоду.

Вольовий момент полягає в бажанні одержати незаконну винагороду чи незаконно користуватися послугами майнового чи немайнового характеру.

Література

1. Бондаренко О. С. Історичний аспект формування поняття «неправомірна вигода». *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2014. № 2 (31). С. 20–23 (Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»).
2. Газдайка-Василишин І. Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (2). С. 178–187 (Серія «Юридична»).
3. Конституція України : Основний Закон від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13 трав. 2014 р. № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#n98>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листоп. 2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон

України від 12 лют. 2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#n50>.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 квіт. 2013 р. № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#n48>.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n468>.

10. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні : Закон України від 9 жовт. 2024 р. № 4009-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#n12>.

11. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 770-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19#n40>.

12. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23 серп. 2023 р. № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n290>.

13. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n522>.

14. Юріков О. О. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні. *Реа-*

лізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.). Київ, 2021. С. 403–406.

15. On the Take: Criminalizing Illicit Enrichment to Fight Corruption / L. Muzila, M. Morales, M. Mathias, T. Berger. Washington, DC: WorldBank. 2012. 106 p.

SUBJECTIVE SIDE OF BRIBERY OF A PERSON PROVIDING PUBLIC SERVICES

The article analyzes the mandatory and optional features of the subjective side of a criminal offense, provided for in Art. 368-4 of the Criminal Code of Ukraine. The subjective side is one of the key characteristics of the composition of a criminal offense, reflecting the mental attitude at the level of consciousness and will to the socially dangerous act that it commits and its consequences. It is argued that the mandatory feature of the subjective side of bribery of a person who provides public services is guilt, and the motive, goal and emotional state are optional features. It is determined that the subjective side of bribery of a person who provides public services is characterized by guilt in the form of direct intent. When bribing a person who provides public services, direct intent includes: awareness that by his actions a person creates new circumstances under the influence of which other persons may commit giving or receiving an unlawful benefit; anticipation of the possibility of committing these criminal offenses; desire for such criminal offenses to be committed. It has been scientifically proven that the intellectual moment of direct intent to bribe a person who provides public services consists in the awareness that they receive an illegal benefit. The volitional moment consists in the desire to receive an illegal reward or to illegally use services of a property or non-property nature.

Keywords: subjective side, guilt, intent, bribery, public services, corruption.